

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Гавриш І.П.

кандидат філологічних наук, доцент

ОРФОЕПІЧНІ НОРМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Формування комунікативної компетентності студентів-іноземців, зокрема для забезпечення комунікативних потреб у навчальній (для отримання фахових знань) та соціально-культурній (для адаптування в новому соціальному та культурному середовищі) сферах, передбачає оволодіння усіма видами мовних норм. Уміння відтворювати інформацію на рівні читання, діалогічного та монологічного мовлення відповідно до чинних мовних норм є індикатором рівня володіння мовою як на початковому, так і на подальших етапах вивчення української мови як іноземної. Дослідження формування орфоепічних навичок як українських студентів так і студентів-іноземців знаходимо в працях О. В. Бас-Кононенко [1], Т. Донченко [2], М. Дружинець [3], Г. П. Коваль [4], П. Луньо [5], Т. В. Мелкумової [6], Н. І. Тоцької [7], Л. П. Шеремет, Т. П. Мельник [8] та інших вчених. Однак, питання формування комунікативної компетентності студентів-іноземців на рівні практичного засвоєння орфоепічних норм зберігає свою актуальність і на сьогодні.

Вивчення української мови як іноземної на початковому етапі передбачає ознайомлення із фонологічною системою української мови та напрацювання нормативної вимови голосних і приголосних звуків та звукосполук, зокрема: вимова наголошених та ненаголошених голосних, проривного [r] та глоткового [ɣ], твердого [p] та твердого [l], вимова африкатів [дж], [дз], вимова твердих губних [б], [п], [в], [м], [ф] у кінці складу або слова, вимова

шиплячих, тверда вимова приголосних перед [и] та пом'якшена перед [і], вимова твердих приголосних перед [е] тощо. На цьому етапі доречним видається використання вправ рецептивного (сприйняття вербальної інформації й подальше впізнавання та розрізнення звуків) та репродуктивного характеру (відтворення прочитаного або почутого повністю або зі змінами), а саме: вправи на відтворення звуків, звукосполук та слів із певними звукосполуками; вправи на впізнавання слів, що відрізняються одним чи кількома звуками; вправи на відтворення подовжених приголосних, на розрізнення твердих, м'яких та напівпом'якшених звуків; вправи на складання слів із запропонованих звуків; читання скоромовок; вправи на закріплення навичок нормативного наголошення: прочитання слів із наголосом на першому/другому/третьому складі, вправи на вибір слів із наголосом на першому/другому складі тощо. Поділяючи думку М. Дружинець [3], П. Луньо [5] та Н. І. Тоцької [8] щодо включення до орфоєпії всіх складових елементів звукового оформлення усного мовлення, зокрема: правил вимови окремих звуків та їх сполучень, норм наголошення (акцентологія) та інтонування висловлювань, ми переконані в необхідності відтворення розповідної, питальної чи спонукальної інтонації вже на початковому етапі вивчення української мови як іноземної, що й зумовлює використання вправ, що забезпечують напрацювання таких навичок. Отже, на початковому етапі вивчення української мови як іноземної відбувається напрацювання слухо-вимовних і ритміко-інтонаційних навичок.

Базовий рівень передбачає закріплення та вдосконалення набутих навичок нормативної вимови звуків сучасної української мови шляхом використання репродуктивних та продуктивних завдань (реконструктивних), що передбачають створення студентами власних висловлювань на рівні окремих речень чи фрагментів тексту. На цьому етапі пригадуємо, узагальнюємо, аналізуємо результати напрацювання орфоєпічних вмінь на початковому рівні та додатково приділяємо увагу тим звукам/звукосполукам, вимова яких для студентів пов'язана з певними труднощами, оскільки ці звуки не властиві рідній мові студента. Доречним видається використання

вправ на закріплення знань щодо історичних та позиційних чергувань голосних та приголосних звуків: прочитання різних граматичних форм слова/слів, що містять чергування; утворення певних граматичних форм слова/слів із метою виявлення випадків чергування; вправи на закріплення асимілятивних процесів на рівні голосних та приголосних, спрощення звуків; вправи на вибір правильного варіанта вживання прийменників у/в, з/із/зі, сполучників і/й/та; вправи на письмове фіксування почутих слів із визначенням наголошеного складу; на розрізнення слів за лексичним значенням відповідно до наголошення; вправи на побудову розповідних, питальних та спонукальних речень, а також окличних та неокличних.

Рубіжний та подальші рівні вивчення української мови як іноземної передбачають уміння послуговуватись усним мовленням із урахуванням усіх основних орфоепічних норм. Разом із тим збільшення активного словника шляхом вивчення фахових термінів потребує напрацювання їх нормативного наголошення. Доречним видається й використання вправ, що допомагають студентам запам'ятати випадки подвійного наголошування та використання наголосу як засобу розрізнення неповних омонімів, дієслів доконаного та недоконаного виду; практичне закріплення використання побічного наголосу. Окреслені етапи передбачають і поглиблення вмінь інтонування, адже за допомогою інтонації мовець передає настрій, виділяє важливе, привертає увагу до певної думки чи позиції, завершує повідомлення або натякає на його продовження, зокрема цьому слугуватимуть вправи, що передбачають прочитання питального речення із виділенням логічним наголосом певного слова і побудова відповіді на такий варіант прочитання, вправи щодо використання усіх можливостей інтонування висловлювань під час усного професійного мовлення, зокрема наукової доповіді. Разом з тим цікавими видаються завдання із художніми текстами, що дозволяють студентам закріплювати усі засоби виразного мовлення, поспостерігати за наголошенням слів у поетичних творах.

Отже, напрацювання орфоепічних навичок як складової формування комунікативної компетентності студентів найінтенсивніше реалізується на початковому етапі вивчення української мови як іноземної в межах вступного фонетичного курсу,

подальша робота над орфоепічними нормами передбачає повторення та узагальнення набутих знань у межах супровідного та усунення порушень мовних норм у межах корекційного курсів, демонстрування вільного послуговування орфоепічними нормами та спостереження за їх реалізацією в різних стилях, зокрема науковому та художньому, видається продуктивним на подальших етапах вивчення української мови як іноземної.

Список використаних джерел:

1. Бас-Кононенко О. В. Вимовні норми як мірило милозвучності української мови (на матеріалі орфоепічних словників) / О. В. Бас-Кононенко // Українська мова. – 2019. – № 1. – С. 103–114.
2. Донченко Т. Вивчення фонетики української мови студентами-іноземцями / Тетяна Донченко // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів, 2010. – Вип. 5. – С. 75–80.
3. Дружинець М. Українське усне мовлення в орфоепічному аспекті: основна проблематика / М. Дружинець // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2020. – Вип. 30. – Т.2. – С. 172–177.
4. Коваль Г. П. Фонетичні знання, уміння та навички у мовно-мовленнєвому курсі початкового навчання української мови / Ганна Петрівна Коваль // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. зап. РДГУ. – Рівне : РДГУ, 2003. – Вип. 26. – С. 22–26.
5. Луньо П. Фонетичний матеріал української мови в підручниках для іноземців / Петро Луньо // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2012. – Вип. 7. – С. 84–92.
6. Мелкумова Т. В. Формування орфоепічних умінь і навичок з української мови в іноземних студентів / Мелкумова Т. В. // Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. – 2013. – Вип. 26. – С. 220–223.
7. Тоцька Н. І. Засоби милозвучності української мови / Українське мовознавство. – 2000. – Вип. 22. – С. 3–9.
8. Шеремет Л. П., Мельник Т. П. Формування орфоепічної грамотності іноземних студентів медичного профілю // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2017. – Вип. 1(40). – С. 310–312.